

*Віра Іванівна Риндюк,
професор кафедри теорії та історії права,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»,
кандидат юридичних наук, доцент*

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЯК ЮРИДИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Постановка проблеми. У юридичній літературі традиційно поняття «систематизація законодавства» – діяльність, спрямована на впорядкування та вдосконалення нормативно-правових актів, приведення їх до єдиної внутрішньо погодженої системи; поділяється на чотири види: облік, інкорпорація, консолідація та кодифікація [1, с. 221–222].

Отже, систематизація законодавства – це передусім певна діяльність, форма інтелектуально-вольової активності людини. У філософії будь-яка діяльність розуміється як цілеспрямований вплив суб'єкта на об'єкт. Суб'єктом діяльності можуть бути людина (фізична особа), колективні утворення (юридичні особи), соціальні спільноти (народ, нація), держава та її органи. Об'єктом діяльності – природні та суспільні явища. Будь-яка діяльність характеризується власною змістовною структурою, складовими якої є, зокрема, суб'єкт, об'єкт, мета діяльності, спосіб, у який вона здійснюється, та досягнутий результат. Водночас, якщо досліджувати види систематизації законодавства під кутом зору діяльності, то виявляється, що вони є різнорідними напрямками діяльності, пов'язаною з правом, а отже, не зовсім логічно об'єднувати їх спільним поняттям «систематизація законодавства».

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед останніх досліджень, у яких розглядається проблематика систематизації законодавства як загалом, так і її видів – обліку, інкорпорації, консолідації та кодифікації, у контексті діяльності можна назвати, зокрема, праці таких науковців, як Є. Гетьман, Д. Михайлович, Л. Добробог, С. Меленко та ін. Однак висновки щодо відмінності між різними видами систематизації обмежуються переважно тим, що облік та інкорпорація є зовнішньою систематизацією законодавства, а консолідація та кодифікація – внутрішньою. На думку автора, для встановлення чіткої відмінності між зазначеними видами діяльності необхідно виходити з дослідження їх суб'єктів, об'єктів та результатів.

Мета статті полягає у тому, щоб: 1) проаналізувати види систематизації законодавства (облік, інкорпорацію, консолідацію та кодифікацію) з точки зору суб'єктів й об'єктів та результатів діяльності; 2) визначити, яким напрямом (видам) діяльності, пов'язаною з правом за своїм змістом, відповідають облік, інкорпорація, консолідація та кодифікація.

Основні результати дослідження. Суб'єкт і об'єкт – це протилежності, через взаємодію яких реалізується процес будь-якої діяльності. Суб'єктом діяльності є носій діяльності (індивід, соціальна група, суспільство загалом), джерело активності, спрямованої на об'єкт. Об'єкт діяльності – це те, що протистоїть суб'єкту; на що спрямована діяльність суб'єкта; що перетворюється, змінюється у результаті цієї діяльності.

Суб'єктами консолідації та кодифікації можуть бути виключно суб'єкти правотворчості. Результатом консолідації є укрупнений нормативно-правовий акт, прийнятий на основі об'єднання розрізнених нормативно-правових актів без зміни їх змісту. Результатом кодифікації є кодекс – новий, вдосконалений нормативно-правовий акт, прийнятий на основі старих нормативно-правових актів зі зміною їх змісту. Відповідно, суб'єкти, які здійснюють консолідацію та кодифікацію, повинні мати правотворчі повноваження. Щодо обліку та інкорпорації, то суб'єктом цих видів діяльності може бути як держава в особі державних органів або органи місцевого самоврядування, так і недержавні установи, підприємства, організації (юридичні особи) або приватні особи. Облік та інкорпорація можуть мати як офіційний характер (здійснюватися державно-владними суб'єктами відповідно до їх законодавчо-визначених повноважень), так і неофіційний (здійснюватися для задоволення власних інтересів або на комерційній основі для задоволення інтересів інших суб'єктів).

Також такі види діяльності, як облік, інкорпорація, консолідація та кодифікація, різняться своїми об'єктами. Щодо консолідації та кодифікації, то об'єктом цих видів діяльності є чинне законодавство або чинна система нормативно-правових актів. У процесі консолідації та кодифікації чинне законодавство зазнає якісних змін (змінюється, покращується його якість щодо форми та змісту), а саме приймаються нові відповідно укрупнені або кодифіковані нормативно-правові акти, а старі визнаються такими, що втратили чинність.

На думку автора, об'єктом таких видів діяльності, як облік та інкорпорація, є правова інформація. Відповідно до ст. 17 Закону України від 2 жовтня 1992 р. «Про інформацію» (із наступними змінами) правова інформація – це будь-які відомості про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними та їх профілактику тощо. Джерелами правової інформації є Конституція України, інші законодавчі і підзаконні нормативно-правові акти, міжнародні договори та угоди, норми і принципи міжнародного права, а також ненормативні правові акти, повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи, інші джерела інформації з правових питань. При обліку та інкорпорації чинне законодавство безпосередньо не змінюється (його якість щодо змісту та форми залишається такою ж як і була), а впорядковується інформація про законодавство (правова інформація) та змінюються (удосконалюються) способи, представлення правової інформації (наприклад, розміщення в електронній базі даних або підбір правової інформації за різними критеріями та її розміщення у збірниках).

Відповідно, і результатом таких видів діяльності, як консолідація та кодифікація, є новий якісний стан законодавства (упорядкований, удосконалений щодо змісту та форми). Щодо обліку та інкорпорації, то результатом цих видів діяльності є новий якісний стан представлення інформації про законодавство (правової інформації), що упорядкована (систематизована) та оформлена відповідним чином.

Таким чином, діяльністю, у результаті якої впорядковується та вдосконалюється безпосередньо зміст та форма чинного законодавства (систематизація законодавства), є тільки консолідація та кодифікація. Інакше кажучи, консолідація та кодифікація за своїм змістом є правотворчою діяльністю (правотворчістю), їх результатом є прийняття нового нормативно-правового акта (укрупненого або кодифікованого). Правотворчість є одним із напрямів діяльності держави, пов'язаним з офіційним закріпленням норм права шляхом формування приписів, їх зміни, доповнення та скасування. Правотворчість спрямована на створення та вдосконалення єдиної внутрішньо узгодженої системи норм, що регулюють суспільні відносини. Юридичний характер правотворчості визначається процесом надання правовим нормам загальнообов'язкового характеру [2, с. 721].

Очевидно, що облік та інкорпорація є принципово іншим видом діяльності, пов'язаної з правом, під час якої систематизується (упорядковується) правова інформація, тобто є систематизацією (упорядкуванням) правової інформації. Слово «облік» тлумачиться як засвідчення, встановлення наявності, з'ясування кількості чого-небудь; система реєстрації процесів якої-небудь діяльності в її кількісному та якісному виявах з метою спрямування, контролю і т. ін. [3, с. 808]. Відповідно, слово «інкорпорація» – включення до свого складу чого-небудь; приєднання [3, с. 498]. Отже, для діяльності, пов'язаної з обліком, основним є встановлення факту наявності певного об'єкта, що може здійснюватися в різних формах. Для діяльності, пов'язаної з інкорпорацією, основним є приєднання до певного об'єкта, тобто створення нового об'єкта за допомогою включення до його складу існуючих об'єктів (або їх частин).

У юридичній літературі облік законодавства визначається як діяльність, пов'язана із письмовим або автоматизованим фіксуванням державними органами або органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями виданих нормативно-правових актів. Відповідно до Положення про порядок здійснення обліку та систематизації законодавства в органах та установах юстиції України (затверджено наказом Міністерства юстиції України від 15 квітня 2004 р.) облік актів законодавства в органах та установах юстиції України здійснюється з метою забезпечення їх точною і повною інформацією про чинне законодавство України, надання допомоги працівникам органів та установ юстиції в оперативному пошуку законодавчих актів. Таким

чином, можна зробити висновок, що облік законодавства – це фіксування, реєстрації, встановлення наявності інформації про чинне законодавство.

Як приклади офіційного обліку законодавства (такого, що здійснюється відповідно до законодавчо-визначених повноважень) можна навести Єдиний державний реєстр нормативних актів – автоматизовану систему збирання, накопичення та опрацювання актів законодавства, ведення якого здійснює відповідно до своїх повноважень Міністерство юстиції України (пп. 16 п. 4 Положення про Міністерство юстиції України (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р.)). Або облік актів законодавства і міжнародних договорів України та підтримання їх у контрольному стані та зберігання, що здійснюється юридична служба органу виконавчої влади відповідно до її повноважень (пп. 18 п. 10 Загального положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, державного підприємства, установи та організації (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2008 р. № 1040)).

Прикладами неофіційного обліку може бути ведення приватним підприємством, установою, організацією обліку нормативно-правових актів, що стосуються сфери їхньої діяльності (для задоволення власних потреб) або для забезпечення інших юридичних та фізичних осіб інформацією про чинне законодавство. Ще одним прикладом неофіційного обліку є електронні бази даних. Зокрема, база даних «Законодавство України» (представлена на офіційному веб-порталі Верховної Ради України (www.rada.gov.ua)) має інформаційний характер і не є офіційним друкованим виданням. Вона використовується згідно з Положенням про веб-ресурси Верховної Ради України (затверджено Розпорядженням Голови Верховної Ради України від 19 травня 2015 р.).

Відповідно, поняття інкорпорація законодавства у юридичній літературі визначається як діяльність пов'язана з розміщенням нормативно-правових актів повністю чи частково в тому чи іншому порядку (хронологічному, алфавітному, предметному) у різних збірниках та зібраннях. Зокрема, зазначається, що інкорпорація являє собою впорядкування нормативно-правових актів без зміни їхнього змісту шляхом їх зведення в єдині друковані видання (збірники, зібрання, довідники, періодичні видання та ін.) за хронологією та/або предметом регулювання [4, с. 318]. Таким чином, можна зробити висновок, що інкорпорація законодавства – створення певного збірника з інформацією про законодавство, шляхом включення до нього законодавства, що відповідає певному критерію (хронологічному, алфавітному, предметному).

Прикладом офіційної інкорпорації може бути інформаційний бюлетень «Офіційний вісник України», який заснований і видається Міністерством юстиції України, відповідно до його повноважень (пп. 18 п. 4 Положення про Міністерство юстиції України (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р.)). У ньому публікуються закони, постанови Верховної Ради України, акти Конституційного Суду України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти Національного банку України, нормативно-правові акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, міжнародні договори України, що набрали чинності, європейські конвенції, рішення Європейського суду з прав людини тощо. Відповідно, до Указу Президента України від 10 червня 1997 р. «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності» (із наступними змінами) «Офіційний вісник України» є офіційним друкованим виданням, у якому оприлюднюються закони України, інші акти Верховної Ради України, акти Президента України, Кабінету Міністрів України.

Прикладом неофіційної інкорпорації є видання різноманітних збірників законодавства юридичними або фізичними особами (зокрема, з комерційною, науковою, навчальною та іншою метою). Крім видання збірників особливою формою неофіційної інкорпорації можна вважати науково-практичні коментарі, що видаються переважно до кодифікованих законодавчих актів. У науково-практичному коментарі провідні вчені-юристи коментують статті нормативно-правового акта, наводять або посилаються на інші пов'язані правові акти, тлумачать їх зміст, наводять приклади з юридичної практики тощо.

Таким чином, облік та інкорпорація законодавства є певними видами діяльності, пов'язаною з правом, зміст цих видів діяльності полягає в упорядкуванні та вдосконаленні інформації про законодавство, а не безпосередньо самого законодавства. Головна мета такої діяльності – донесення інформації про чинне законодавство, що може мати як офіційний, так і неофіційний характер.

Зокрема, відповідно до ст. 57 Конституції України кожному гарантується право знати свої права й обов'язки. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права й обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинним.

Інформатизація суспільного життя є однією з домінуючих тенденцій сьогодення, яка, зокрема, здійснює свій неминучий вплив і на розвиток правової сфери. Зокрема, акцентується увага на інформаційній функції сучасної держави як зумовленому об'єктивними суспільними потребами комплексі напрямів діяльності держави щодо забезпечення належного обігу соціально значущої інформації шляхом її створення, оброблення, поширення, охорони й захисту на правових демократичних засадах [5, с. 70]. Такі види діяльності, як облік та інкорпорація, є напрямками цілеспрямованої інформаційної діяльності держави, пов'язаної з правом.

Щодо діяльності, пов'язаної з правом, то у юридичній науці використовується низка термінів, зокрема: «юридична діяльність», «правова діяльність» тощо. У найбільш широкому розумінні поняття «юридична діяльність» тлумачиться як різновид соціальної діяльності, форма інтелектуально-вольової активності людини в межах і на виконання норм права. При цьому розрізняють такі види юридичної діяльності, як правотворча діяльність, діяльність з конкретизації, тлумачення, реалізації (зокрема й застосування), систематизації права, правовиховна діяльність [6, с. 469–470]. С. Гусарев визначає юридичну діяльність як різновид правової діяльності, що здійснюється у формах практичної, освітньої та наукової, юристами, на професійній основі, з метою отримання відповідного правового результату, задоволення потреб та інтересів соціальних суб'єктів. При цьому правова діяльність розглядається як більш широке поняття по відношенню до юридичної діяльності, та визначається, зокрема, як один із видів соціальної діяльності, що здійснюється суб'єктами права з використанням правових засобів та з метою отримання правового результату, внаслідок чого відбувається створення права, його розвиток та реалізація в процесі функціонування суспільних відносин. Зазначений автор підкреслює, що юридичну діяльність слід відрізняється від неюридичної правової діяльності [7, с. 16]. Отже, щодо юридичної та правової діяльності актуальним є виділення та дослідження таких її підвидів, як інформаційна юридична та правова діяльність відповідно.

Висновки. Таким чином, традиційне розуміння систематизації законодавства як діяльності спрямованої на впорядкування та вдосконалення законодавства та визначення чотирьох видів такої діяльності (облік, інкорпорація, консолідація та кодифікація), потребує уточнення. Систематизацією законодавства, як підвид правотворчої діяльності, є тільки консолідація та кодифікація. Облік та інкорпорація є систематизацією (упорядкуванням) інформації про чинне законодавство та можуть бути названі інформаційною юридичною або правовою діяльністю відповідно (залежно від офіційного чи неофіційного характеру цієї діяльності).

Використані джерела

1. Теорія держави і права : підручник / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина. – Х. : Право, 2015. – 368 с.
2. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К. : Юридична думка, 2012. – 1020 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
4. Загальна теорія держави і права : підручник / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. – Х. : Право, 2009. – 584 с.
5. Теорія держави і права : навч. посіб. для підгот. фахівців з інформаційної безпеки / О. О. Тихомиров, М. М. Мікуліна, Ю. А. Іванов та ін. ; за заг. ред. Л. М. Стрельбицької. – Київ : Кондор-Видавництво, 2016. – 332 с.
6. Юридична енциклопедія / голов. редкол. Ю. С. Шемшученко. – К. : Українська енциклопедія імені М. П. Бажана, 2004. – Т. 6. – С. 469.
7. Гусарев С. Д. Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / С. Д. Гусарев. – К., 2007. – 35 с.

Риндюк В. І. Систематизація законодавства як юридична діяльність

У статті досліджується систематизація законодавства та її види (облік, інкорпорація, консолідація та кодифікація) з точки зору суб'єктів, об'єктів та результатів цієї діяльності; окреслюються перспективи подальших

досліджень у цьому напрямі. Зокрема, обґрунтовується, що облік, інкорпорація, консолідація та кодифікація є принципово різними видами діяльності, пов'язаної з правом.

Метою таких видів діяльності, як облік та інкорпорація, є інформування про чинне законодавство, а змістом цих видів діяльності є систематизація (упорядкування) правової інформації, а не безпосередньо чинного законодавства. На думку автора, облік та інкорпорацію доцільно визначити як інформаційну юридичну або правову діяльність (залежно від її офіційного чи неофіційного характеру).

Діяльністю, результатом якої є новий якісний стан законодавства (упорядкований, удосконалений щодо змісту та форми), тобто систематизацією законодавства, є тільки консолідація та кодифікація. Вони за своїм змістом є правотворчою діяльністю (правотворчістю), результатом – прийняття нового нормативно-правового акта (укрупненого або кодифікованого).

Ключові слова: систематизація законодавства, облік законодавства, інкорпорація законодавства, консолідація законодавства, кодифікація законодавства, правотворча діяльність, інформаційна діяльність.

Ryndiuk V. The systematization of legislation as a legal activity

The systematization of legislation and its types (accounting, incorporation, consolidation and codification) from the point of view of subjects, objects and results of this activity were explored and directions of further researches were determined in this article. The author argued that accounting and incorporation also consolidation and codification are fundamentally different types of activities related to law.

The subjects of accounting and incorporation are as a state (state bodies), local self-government bodies, and legal or natural persons. The object of these activities (on what the subject's activity is directed; what changes as a result of this activity) is legal information. It is legal information that is organized and improved as a result of accounting and incorporation. The result of these activities is a new qualitative state of presentation of information about the legislation (legal information), which is organized (systematized) and decorated accordingly (collections of legislation, electronic databases, scientific-practical comments, etc.).

Subjects of consolidation and codification are only subjects of law-making. The object of these activities is directly current legislation. The current legislation is changing (changing the quality of its form and content) as a result of consolidation and codification. The result of these activities is the adoption of a new legal act (consolidated or codified).

So, activity, which results in a new qualitative state of legislation (systematization of legislation) is only consolidation and codification. Consolidation and codification in its content are law-making activity (law-making). The legal nature of law-making is determined by the process of granting legal norms of a mandatory nature.

The purpose of such activities as accounting and incorporation is to inform about the current legislation. The content of these activities is the systematization (ordering) of legal information, and not directly current legislation. According to the author of the article, accounting and incorporation should be defined as information juridical or legal activity (depending on the official or non-official character of this activity).

Key words: systematization of legislation, accounting of legislation, incorporation of legislation, consolidation of legislation, codification of legislation, law-making activity, information activity.

УДК 340

*Володимир Антонович Січевлюк,
докторант Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України,
кандидат юридичних наук*

**КАТЕГОРІЯ «ПРАВОВА СУБ'ЄКТНІСТЬ» ЯК ЗАСІБ
ТЕОРЕТИЧНОГО ПІЗНАННЯ ГАЛУЗЕВИХ ВИЯВІВ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ**

Постановка проблеми. У теорії права явище правосуб'єктності отримало своє категоріальне закріплення, що означає визнання за цим правовим феноменом фундаментального впливу на інші правові явища та вказівку на його присутність у системі права на всіх рівнях його буття. Поряд із цим галузева правосуб'єктність в юридичній науці традиційно локалізується як предмет дослідження галузевих доктрин, її вивчення засобами теорії права (за одиничними винятками) не відбувалося. Звернення до окремих виявів цього явища як до прикладних ілюстрацій абстрактних узагальнень найвищого рівня теоретизування є абсолютно недостатнім. Таким чином, у науці теорії держави і права існує своєрідна пізнавальна прогалина, змістовна пустка якої відокремлює категорію «правова суб'єктність» від емпірики живого правового життя, зокрема, галузевого рівня. Цим щодо вказаного предмета значною мірою методологічно дезорієнтуються також і галузеві науки, оскільки їх пізнавальні зусилля та здобутки, розмежовані відмінностями предметів, методів та категоріально-понятійних апаратів, не отримують поєднання у цілісній загальнотеоретичній системі знань. Процеси правотворчості та правозастосування з цієї ж причини втрачають регулятивну адекватність та, відповідно, програють в ефективності (приклад-